ТАМАҚ КӘСІПОРЫНДАРЫНДАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТ ЖҮЙЕСІНДЕГІ АДАМ РЕСУРСТАРЫ

Лекция №14

Тема: Әлеуметтік серіктестік механизмі

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексіне сәйкес, **әлеуметтік әріптестік** – бұл жұмыскерлер (олардың өкілдері), жұмыс берушілер (олардың өкілдері), мемлекеттік органдар және жергілікті өзін-өзі басқару органдары арасындағы еңбек қатынастарын және олармен тікелей байланысты өзге де қатынастарды реттеу мәселелері бойынша мүдделерді үйлестіруге бағытталған өзара қарым-қатынас жүйесі. Бұл жүйе Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінде және «Әлеуметтік әріптестік туралы» заңында айқындалған.

Әлеуметтік әріптестіктің тараптары:

- **Жұмыскерлер** және олардың өкілдері: кәсіптік одақтар және олардың бірлестіктері, егер олар жоқ болса, жұмыскерлер жиналысында сайланған өкілдер;
- **Жұмыс берушілер** және олардың өкілдері: жұмыс берушілер, жұмыс берушілердің бірлестіктері (қауымдастықтары, одақтары);

Әлеуметтік әріптестік органдары:

- **Үшжақты комиссиялар**: республикалық, салалық және өңірлік деңгейлерде әлеуметтік әріптестік пен әлеуметтік және еңбек қатынастарын реттеу жөніндегі үшжақты комиссиялар құрылады.
- **Еңбек жөніндегі консультациялық-кеңесші органдар**: әлеуметтік әріптестік мәселелері бойынша ұсыныстар әзірлеу үшін құрылады.

Ұжымдық шарт – бұл жұмыс беруші мен жұмыскерлердің өкілдері арасында жасалатын, еңбек, әлеуметтік-экономикалық және кәсіби қатынастарды реттейтін құқықтық акт. Оның мазмұны мен құрылымы тараптардың келісімі бойынша айқындалады және ол еңбек жағдайларын, еңбекақы төлеуді, жұмыс уақытын және демалыс уақытын, еңбекті қорғауды және басқа да мәселелерді қамтуы мүмкін. Ұжымдық шартты жасасу тәртібі тараптардың келіссөздері арқылы жүзеге асырылады.

Жұмыскерлердің ұйымды басқаруға қатысуы: жұмыскерлердің өкілдері арқылы ұйымның ішкі нормативтік актілерін әзірлеуге, еңбек жағдайларын жақсартуға, өндірісті ұйымдастыруға және басқа да мәселелерге қатысуын білдіреді.

Әлеуметтік әріптестік корпоративтік әлеуметтік жауапкершілікті іске асырудың бір түрі болып табылады, өйткені ол жұмыс берушілер мен жұмыскерлердің мүдделерін үйлестіруге, еңбек жағдайларын жақсартуға және әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз етуге бағытталған.

Бұл ережелер Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінде және «Әлеуметтік әріптестік туралы» заңында бекітілген.

Әлеуметтік әріптестік келесі деңгейлерде жүзеге асырылады:

- **Республикалық деңгейде** – Қазақстан Республикасының Үкіметі, республикалық жұмыс берушілер бірлестіктері және республикалық кәсіподақтар бірлестіктері арасында Бас келісім жасалады.
- **Салалық деңгейде** – тиісті қызмет салаларының уәкілетті мемлекеттік органдары, жұмыс берушілер мен қызметкерлердің өкілдері арасында салалық келісімдер жасалады.
- **Өңірлік деңгейде** – жергілікті атқарушы органдар, жұмыс берушілер мен қызметкерлердің өкілдері арасында өңірлік (облыстық, қалалық, аудандық) келісімдер жасалады.

Әлеуметтік әріптестік келесі нысандарда жүзеге асырылады:

- **Ұжымдық келіссөздер** жүргізу және ұжымдық шарттар мен келісімдерді дайындау және жасасу;
- **Өзара консультациялар (келіссөздер)** өткізу, еңбек қатынастарын және олармен тікелей байланысты қатынастарды реттеу, қызметкерлердің еңбек құқықтарын қамтамасыз ету және еңбек заңнамасын жетілдіру мәселелері бойынша;
- **Қызметкерлердің, олардың өкілдерінің ұйымды басқаруға қатысуы;**
- **Қызметкерлер мен жұмыс берушілер өкілдерінің еңбек дауларын шешуге қатысуы.**

Әлеуметтік әріптестіктің негізгі мақсаты – әлеуметтік - еңбек қатынастарын реттеудің тиімді механизмін құру, әлеуметтік тұрақтылық пен қоғамдық келісімді қамтамасыз ету, қызметкерлердің еңбек құқықтарын қорғау және әлеуметтік қорғауды жүзеге асыру.

Әлеуметтік әріптестіктің негізгі міндеттері:

- Әлеуметтік-еңбек қатынастарын реттеудің тиімді механизмін құру;
- Әлеуметтік тұрақтылық пен қоғамдық келісімді қамтамасыз ету;
- Қызметкерлердің еңбек құқықтарын қорғау және әлеуметтік қорғауды жүзеге асыру;
- Әлеуметтік әріптестік тараптары арасында консультациялар мен келіссөздер жүргізуге жәрдемдесу;
- Ұжымдық еңбек дауларын шешуге жәрдемдесу;
- Әлеуметтік-еңбек қатынастары саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Әлеуметтік әріптестік тараптары:

- **Қызметкерлердің өкілдері**: республикалық деңгейде – республикалық кәсіподақтар бірлестіктері; салалық деңгейде – салалық кәсіподақтар; өңірлік деңгейде – аумақтық кәсіподақтар бірлестіктері.
- **Жұмыс берушілердің өкілдері**: республикалық деңгейде – Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы, республикалық салалық жұмыс берушілер бірлестіктері; салалық деңгейде – салалық жұмыс берушілер ұйымдары; өңірлік деңгейде – өңірлік кәсіпкерлер палаталары.

Әлеуметтік әріптестік жүйесінде келесі келісімдер жасалады:

- **Бас келісім** – республикалық деңгейде жасалады және әлеуметтік-еңбек қатынастарын реттеудің негізгі бағыттарын айқындайды.
- **Салалық келісімдер** – салалық деңгейде жасалады және тиісті саланың ерекшеліктерін ескере отырып, еңбек жағдайлары мен әлеуметтік кепілдіктерді белгілейді.
- **Өңірлік келісімдер** – өңірлік деңгейде жасалады және өңірдің әлеуметтік-экономикалық жағдайын ескере отырып, еңбек қатынастарын реттейді.
- **Ұжымдық шарттар** – ұйым деңгейінде жасалады және қызметкерлер мен жұмыс берушінің арасындағы өзара міндеттемелерді айқындайды.

Ұжымдық шарттың мазмұны:

- Еңбекақы төлеудің нысандары, жүйелері және мөлшерлері;

- Жәрдемақылар мен өтемақыларды төлеу;
- Еңбекақыны реттеу механизмі;
- Жұмыспен қамту, қайта оқыту, қызметкерлерді босату шарттары;
- Жұмыс уақыты мен демалыс уақыты, оның ішінде демалыстарды беру және олардың ұзақтығы мәселелері;
- Еңбек жағдайларын жақсарту және еңбекті қорғау;
- Қызметкерлердің мүдделерін жекешелендіру кезінде ескеру;
- Экологиялық қауіпсіздік және өндірісте қызметкерлердің денсаулығын қорғау;
- Қызметкерлер мен олардың отбасыларының денсаулығын сақтау және демалысын ұйымдастыру;
- Қызметкерлердің тамақтануын ішінара немесе толық төлеу;
- Ұжымдық шарттың орындалуын бақылау, оған өзгерістер мен толықтырулар енгізу тәртібі, тараптардың жауапкершілігі, қызметкерлер өкілдерінің қызметі үшін қалыпты жағдайларды қамтамасыз ету, ұжымдық шарттың орындалуы туралы қызметкерлерді хабардар ету тәртібі;
- Ұжымдық шарттың тиісті шарттары орындалған жағдайда ереуілдерден бас тарту;
- Тараптар айқындайтын басқа да мәселелер.

Ұжымдық шарттың әрекет ету мерзімі үш жылдан аспайды және ол тараптар қол қойған күннен бастап немесе ұжымдық шартта белгіленген күннен бастап күшіне енеді. Тараптар ұжымдық шарттың әрекет ету мерзімін үш жылдан аспайтын мерзімге ұзартуға құқылы. Ұжымдық шарттың әрекеті ұйымның барлық қызметкерлеріне қолданылады, ал филиалда, өкілдікте немесе ұйымның өзге де оқшауланған құрылымдық бөлімшесінде жасалған ұжымдық шарттың әрекеті тиісті бөлімшенің барлық қызметкерлеріне қолданылады.